

ZORICA VUČETIĆ

NEKE KARAKTERISTIČNE SUFIKSALNE TVORBE
IMENICA U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU
U ODNOSU NA TALIJANSKI JEZIK

Glavni izvor leksičke kreativnosti u jeziku jest tvorba riječi. Polazeći s tog stajališta, tvorbu riječi treba promatrati prvenstveno kao proces koji obuhvaća samo one tvorbe koje su dobivene pomoću elemenata koji već postoje u jeziku. Centralna točka u studiju tvorbe riječi jest pronalaženje i opisivanje mehanizama koji upravljaju proizvodnjom riječi polazeći od već postojećih osnova u jeziku. Budući da se radi o proizvodnji riječi, zadržimo se na definiciji riječi. Možemo poći od tradicionalne i općenito prihvaćene definicije riječi: riječ je autonomna jedinica koja ima izraz i sadržaj (signifiant i signifié u terminologiji de Saussurea). Određeni slijed glasova (akustična slika, označitelj) nosi i određeni sadržaj (koncept, označeno). Znači, riječ je znak. Tvorba riječi proučava samo one riječi za koje se može pokazati da su sastavljene od manjih dijelova, koji su također znakovi. To znači da se analiza provodi na planu izraza i na planu sadržaja. Ako na tvorbu riječi primijenimo dostignuća lingvističke nauke i iskustva ostvarena u posljednje vrijeme, tvorba riječi ne sastoji se u mehaničkom pridruživanju tvorbenih elemenata, kako postupa strukturalizam (npr. u sufiksnoj tvorbi osnova + sufix + nastavak), što je samo vanjski aspekt tvorbe riječi, nego je bitno to što je govornik svjestan da može prijeći od riječi na rečenicu i obratno od rečenice na riječ. Rečenica predstavlja označavanje izvanjezične realnosti sve dok nije prisutno postojanje lingvističkog znaka. Ili obrnuto, u metalingvističkom jeziku jedinstveni znak stavlja se kao ekvivalent rečenice. Jednakost riječ — rečenica odražava ne samo mehanizam koji postoji u mozgu svakoga govornika nego konkretno znanje koje se raspoznaje u određenom povijesnom i socijalnom okviru. Dubinske rečenice koje predlaže generativno-transformacijska gramatika mogu biti (i često i jesu) formalno nesavršene, tj. ne odgovaraju sintaktičkim kriterijima koji važe u jeziku, ali bitno je da dubinska rečenica proizlazi iz unutarnjeg mehanizma jezika, a to je jezična sposobnost govornika. Ako govornik poznaje osnovu i budući da posjeduje jezičnu sposobnost, on može konstruirati čitav niz novih riječi, koje su upravo glavni izvor bogaćenja je-

zika iznutra. Tvorba riječi, znači, unapređuje motiviranost označenoga i obogaćuje jezik pojedinim leksičkim jedinicama koje su međusobno povezane i motivirane.

Nakon ovih uvodnih razmatranja opće prirode koja smo smatrali potrebnim navesti prelazimo na predmet članka. Članak je impostiran kontrastivno. Proučava neke tipove sufiksalne tvorbe imenica u hrvatskom ili srpskom jeziku u odnosu na talijanski jezik. Kontrastivna lingvistika uspoređuje dva jezična sustava utvrđujući strukturalne razlike i sličnosti tih dvaju jezika. Izdvojili smo neke karakteristične sufiksalne tvorbe imenica u našem jeziku i pokušali pokazati kako talijanski jezik izražava te sufikse i njihova značenja.

Među imenicama koje znače životinju izdvojili smo one koje izražavaju karakteristike pojedinih životinja, uglavnom domaćih. Te imenice su zapravo imena životinja prema nekoj njihovoj karakteristici, kao prema boji, glasanju ili nekoj drugoj osobitosti. Tvore se sufiksima, a motivirane su najčešće pridjevom, rjeđe imenicom i glagolom. Na pridjevsku osnovu dodaju se sufiksi -ac, -ica, -ka, -ko, -onja, -ov, -ulja, -uša, na imensku osnovu dodaju se sufiksi -onja i -ulja, a na glagolsku sufiksi -lica i -uša. Zanimljivo je bilo proučiti kako se te karakteristike životinja izražavaju u talijanskom jeziku. Značenja sadržana u ovim sufiksima u talijanskom jeziku ne mogu se izraziti sufiksima. Talijanski jezik nema mogućnost tvorbe takvih imenica sufiksima. Nijedna izvedenica tvorena spomenutim sufiksima nema kao prijevodni ekvivalent izvedenicu. Tako je:

- bijelac — cavallo bianco; sivac — cavallo grigio, asino grigio; dlakavica — pesce peloso; grabljivica — uccello rapace; otrovnica — serpente velenoso; bijelka — gallina bianca; crvenka — vacca rossiccia, vacca dal pelo rossiccio; crvenko — bue rossiccio, bue dal pelo rossiccio; rumenko — bue rossiccio, bue dal pelo rossiccio; kusionja — bue scodato, bue dalla coda mozza, asino dalla coda mozza; cvjetonja — bue con macchia bianca sulla fronte; mrkonja — bue bruno; rogonja — bue dalle lunghe corna; šaronja — bue screziato; sionja — cavallo grigio, asino grigio; bjelov — cavallo bianco; kusov — cane dalla coda mozza; mrkov — cavallo bruno, cane nero; šarov — cane pezzato; kusulja — vacca dalla coda mozza, vacca scodata; mrkulja — vacca bruna; sivulja — vacca grigia, cavalla grigia; šarulja — vacca pezzata; nosilica — gallina che fa uova; radilica — ape operaia; kreketuša — rana verde; mrkuša — cavalla di color bruno; riđuša — cavalla fulva.

Među sufiksima koji služe za tvorbu imenica koje znače stvari neki sufiksi su plodni u užim značenjskim podskupinama i tvorba tim sufiksima karakteristična je za naš jezik. Talijanski jezik, međutim, nema mogućnosti da sufiksima izražava značenja sadržana u tim sufiksima, te se ta značenja izražavaju imenicama. Radi se o sufiksima -ača, -etina, -ina i -ica. Izvedenice tvorene sufiksom -ača motivirane su pridjevom. Sufiks -ača nalazimo u dvije značenjske podskupine: 'palica, šiba' i 'rakija'. U

našem jeziku imamo nekoliko potvrđenih izvedenica tvorenih sufiksom -ača sa značenjem 'palica, šiba', a u talijanskom jeziku za njih nemamo odgovarajuće izvedenice. Izvedenice tvorene sufiksom -ača s ovim značenjem jesu:

brezovača — bastone di betulla; drenovača — bastone di corniolo, verga di corniolo; glogovača — bastone di biancospino, verga di biancospino; smrekovača — bastone di ginepro.

Izvedenice tvorene sufiksom -ača sa značenjem 'rakija' su brojnije, a ne mogu se prevesti na talijanski jezik izvedenicama:

breskovača — acquavite di pesca; dunjovača — acquavite di cogogna; jabukovača — acquavite di vinacce; klekovača — acquavite di acero; komovača (komovica)¹ — acquavite di vinacce; kruškovača — acquavite di pere; lozovača — acquavite di vinacce; smokovača — acquavite di fichi; smrekovača — acquavite di ginepro; trešnjo-vača — acquavite di ciliegie.

Sufiksi -etina i -ina² plodni su u značenjskoj podskupini 'meso, koža ili krzno' životinje koja je osnova izvedenice. Izvedenice tvorene sufiksima -etina i -ina ne mogu se prevesti na talijanski jezik izvedenicom. One nemaju izvedenicu kao prijevodni ekvivalent, nego se značenja sadržana u tim sufiksima izražavaju imenicama carne, pelle, pelo i grasso:

bravetina — carne di castrato; dabrovina — pelle di castoro, grasso di castoro, pelo di castoro; govedina — carne di manzo; janjetina — carne di agnello; jarčetina — carne di caprone; jaretina — carne di capretto, pelle di capra; jazavčevina — pelle di tasso, pelo di tasso; jelenovina — carne di cervo, pelle di cervo; kitovina — carne di balena; kozletina — carne di capra, pelle di capretto; medvjedovina — pelle d'orso; ovčetina — carne di montone; piletina — carne di pollo; prasetina — carne di maiale; risovina — pelle di lince; samurovina — carne di siluro; srnetina — carne di capriolo; svinjetina — carne di maiale; teletina — carne di vitello, pelle di vitello; veprovina — carne di cinghiale; voletina — carne di bue; zečetina — carne di lepře.

Sufiks -ina plodan je u značenjskoj podskupini 'drvo za građu, drvo za gorivo', a izvedenice su motivirane pridjevom.³ Ovo značenje sufiksa

¹ Imenice tvorene sufiksom -ica sa značenjem 'rakija' obrađene su zajedno s nekoliko drugih značenja sufiksa -ica.

² S. Babić u svom radu *Tvorba imenica sufiksima na -ina* (Babić 1981) kaže na str. 321: »Ako je pridjev izveden od imenice koja označuje životinju, tada izvedenica sa sufiksom -ina označuje meso, kožu ili krzno te životinje, rjeđe što drugo: ... Ovaj je tip plodan.«

³ S. Babić u citiranom radu kaže na str. 321: »Ako je osnovni pridjev izveden od imenica koje označuju biljku, izvedenice sa -ina označuju tvar te biljke, najčešće drvo (posječeno, za građu ili gorivo) jer su u osnovi pridjevi drvenastih biljaka: ... Ovaj je tip tvorbe plodan.«

-ina ne može se u talijanskom jeziku izraziti sufiksom, nego se izražava imenicom *legno*, tako da ne postoje odgovarajuće izvedenice tvorene sufiksom -ina s tim značenjem:

bagremovina — *legno di acacia*; bazgovina — *legno di corniolo*; borovina — *legno di pino*; breskovina — *legno di pesco*; brestovina — *legno di olmo*; brezovina — *legno di betulla*; bukovina — *legno di faggio*; cedrovina — *legno di cedro*; cerovina — *legno di cerro*; čempresovina — *legno di cipresso*; česvinovina — *legno di leccio*; drenovina — *legno di corniolo*; dudovina — *legno di gelso*; dunjovina — *legno di cotogno*; ebanovina — *legno di ebano*; glogovina — *legno di biancospino*; grabovina — *legno di carpine*; hrastovina — *legno di quercia*; jabukovina — *legno di melo*; jasenovina — *legno di frassino*; jasikovina — *legno di pioppo tremolo*; javorovina — *legno di acero*; jelovina — *legno di abete*; johovina — *legno di ontano*; kestenovina — *legno di castagno*; klekovina — *legno di ginepro*; klenovina — *legno di acero campestre*; kruškovina — *legno di tiglio*; lovorovina — *legno di alloro*; ljeskovina — *legno di nocciolo*, *legno d'avellano*; orahovina — *legno di noce*; polisandrovina — *legno di polissandro*; smrekovina (smrčevina) — *legno di ginepro*; smokovina — *legno di fico*; svibovina — *legno di sanguine*; šipkovina — *legno di melograno*; šljivovina — *legno di prugno*; tilkovina — *legno di tek (ili teak)*; tisovina — *legno di tasso*; topolovina — *legno di pioppo*; trešnjovina — *legno di ciliegio*; višnjovina — *legno di visciolo*; vrbovina — *legno di salice*, *legno di salcio*.

Zatim, među imenicama koje označuju stvari govorit ćemo o imenicama tvorenim sufiksom -ica. Sufiks -ica ima mnogo značenja⁴, a za problem koji obrađujemo interesantne su nam bile izvedenice u kojima sufiks -ica ima značenja 'isprava, obrazac, potvrda', 'rakija' i 'zgrada, prostorija'. Izvedenice tvorene sufiksom -ica sa značenjem 'isprava, obrazac, potvrda' česte su u našem jeziku, a talijanski jezik nema mogućnosti da izražava sufiksima to značenje sufiksa -ica, tako da izvedenicama tvorenim sufiksom -ica ne odgovara u prijevodu na talijanski jezik izvedenica. Izvedenice tvorene sufiksom -ica s tim značenjem prevode se na talijanski jezik na različite načine. Tako imamo ove mogućnosti:

darovnica — *documento di donazione*, *atto di donazione*; dopisnica — *cartolina postale*; dostavnica — *cedola di consegna*, *ricevuta*, *foglio di notifica*; doznačnica — *assegno bancario*; iskaznica — *tesera di riconoscimento*; carta d'identità; ispričnica — *lettera di scusa*, *lettera di giustificazione*; izgnanica — *certificato di esilio*; izvoznica — *dichiarazione d'uscita*; narudžbenica — *cedola di commissione*, *foglio di richiesta*, *nota di ordinazione*; obavjesnica —

⁴ O svim značenjima sufiksa -ica S. Babić opširno i iscrpno govori u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Babić 1986) na str. 135—156. i u člancima *Izvedenice sufiksom -ica od imenskih osnova* (Babić 1972) i *Tvorba imenica sa završetkom -ica i -ice* (Babić 1973).

lettera d'avviso; obrtnica — licenza d'esercizio, licenza industriale; obveznica — titolo di credito; optužnica — atto d'accusa; osmrtnica — partecipazione di morte; otpusnica — certificato di licenziamento, foglio di congedo; popratnica — lettera di accompagnamento; posjetnica — biglietto di visita; pozivnica — lettera d'invito, biglietto d'invito; pretplatnica — modulo di abbonamento; prijavnica — modulo di iscrizione; razrješnica — atto di destituzione, atto di rimozione; sažalnica — lettera di condoglianza, biglietto di condoglianza; smrtovnica — certificato di morte; upisnica — modulo di iscrizione; uplatnica — modulo di versamento; uputnica — vaglia postale; vrijednosnica — vaglia postale.

Sufiks *-ica* sa značenjem 'rakija' nalazimo u nekoliko izvedenica. Nijedna izvedenica tvorena sufiksom *-ica* s tim značenjem nema kao ekvivalent u talijanskom jeziku izvedenicu, nego se sufiks *-ica* prevodi imenicom *acquavite*. Tako imamo:

komovica — *acquavite di vinacce*; kruškovica — *acquavite di pere*; prepečenica — *acquavite forte, acquavite ridistillata*; šljivovica — *acquavite di prugne*; trešnjovica — *acquavite di ciliegie*.

Sufiks *-ica* sa značenjem 'zgrada, prostorija' nalazimo u više izvedenica. One se ne prevode na talijanski jezik izvedenicom. Sufiksu *-ica* s tim značenjem odgovaraju u talijanskom jeziku imenice *aula, sala, casa, edificio*. Tako u prevođenju izvedenica tvorenih sufiksom *-ica* s tim značenjem nalazimo slijedeće mogućnosti:

sabornica — *sala (aula) delle sedute del sabor*; sudnica (dvorana) — *sala delle udienze in tribunale, (zgrada) — tribunale*; zbornica — *sala delle adunanze, sala delle conferenze, sala dei professori*; jednokatnica — *casa a un piano*; dvokatnica — *casa a due piani*; trokatnica — *casa e tre piani*; višekatnica — *fabbricato a più piani, casa di più piani*; prizemnica — *casa con solo pianterreno*.

Mjesne imenice mogu označavati zatvoren prostor, kao što su prostorija, zgrada, tvornica, prodavaonica. Mogu označavati i otvoren prostor, kao nasad, obrađen teren, teren na kojem rastu određene biljke i stabla, kraj ili općenito teren. U prijevodu talijanskih imenica koje znače prostor, bilo zatvoren ili otvoren, u našem jeziku talijanskoj izvedenici najčešće odgovara također izvedenica; tako imamo tvorbene parove: *pioppo* — *pioppaia* prema *topola* — *topolik*; *letame* — *letamaio* prema *gnoj* — *gnojište*; *fondere* — *fonderia* prema *taliti* — *talionica*; *pino* — *pineta* prema *bor* — *borik*. Katkada talijanska izvedenica nema kao prijevodni ekvivalent izvedenicu. Tako imamo *riso* — *risaia* prema *riža* — *rižino polje*; *vipera* — *viperaio* prema *zmija* — *leglo zmija*; *vela* — *veleria* prema *jedro* — *radionica jedara*; *cane* — *canile* prema *pas* — *pasja kućica*. Rjeđe imenica s istim sufiksom označuje zatvoren i otvoren prostor. To je slučaj s izvedenicama na *-ište* i *-lište*. Većina izvedenica tvorenih su-

fiksima -ište i -lište može označavati podjednako zatvoren i otvoren prostor, ovisno o tome u kakav je prostor smješteno vršenje radnje u osnovi; tako klizalište, lječilište, ljetovalište i odmaralište uključuju zgradu, prostore oko nje, pa i mjesto kao geografski pojam. Ove izvedenice nemaju kao prijevodni ekvivalent izvedenicu u talijanskom jeziku; tako je klizalište — campo di pattinaggio ili pista di pattinaggio; lječilište — luogo di cura, casa di cura ili stazione climatica; ljetovalište — luogo di villeggiatura, residenza estiva; odmaralište — casa di riposo ili luogo di riposo. Pri prevođenju izvedenica tvorenih sufiksima -ište i -lište nastaju teškoće jer ne postoje ekvivalentne izvedenice u talijanskom jeziku, a možemo reći da naš jezik s lakoćom tvori izvedenice na -ište i -lište. Tako imamo:

biralište — sede elettorale, seggio elettorale; blitvište — campo coltivato a bietola; bojište — campo di battaglia, terreno di combattimento; čekalište — posta del cacciatore; crpilište — luogo di estrazione; crkvište — luogo dove sorgeva una chiesa; danište — luogo di dimora diurno, tappa diurna; djetelinište — campo di trifoglio; duhanište — campo piantato a tabacco; gradilište — area fabbricabile, terreno da costruzioni, terreno fabbricabile, luogo di lavoro; grahovište — campo piantato a fagioli; hmeljište — campo piantato a luppolo; konopljište — canapaia, campo seminato a canapa; krumpirište — campo di patate; kukuruzište — campo di granturco; kupalište — stazione balneare, stabilimento balneare; lanište — lineto, luogo coltivato a lino; lovište — luogo di caccia, riserva di caccia, luogo di pesca; lubeničište — campo piantato a cocomeri; mrestilište — stabilimento ittiogenico; mučilište — luogo di tortura, luogo di supplizio; nalazište — luogo dove si è trovato qcs.; noćište — alloggio per la notte, asilo notturno; obdanište — giardino d'infanzia, asilo infantile, ricovero diurno per bambini; odmorište — luogo di riposo; plandište — luogo di riposo all'ombra; počivalište — luogo di riposo; polazište — punto di partenza, luogo di partenza; popravilište — casa di correzione; proštenište — luogo di pellegrinaggio; pšeničište — campo già messo a grano; ratište — campo di battaglia, teatro di guerra; ražište — campo coltivato a segale; rotkvište — luogo coltivato a ravanelli; selište — luogo dove fu già un villaggio; strelište — campo di tiro; vojište — campo di battaglia.

Kako smo mogli vidjeti iz obrađenog materijala i obrađenih sufiksata, neke izvedenice koje su česte i karakteristične za tvorbu imenica u našem jeziku nemaju u talijanskom jeziku kao ekvivalent izvedenicu, nego se prevode na različite načine. Tako su kod imenica koje znače životinju karakteristične izvedenice koje znače životinju prema nekoj njenoj karakteristici, prema boji, glasanju ili nekoj drugoj osobini, a tvore se sufiksima. U talijanskom jeziku takve se karakteristike ne mogu izražavati izvedenicama tvorenim sufiksima. Zatim značenja sufiksa -ača 'palica, šiba' i 'rakija' talijanski jezik izražava imenicama bastone ili verga i acquavite, a ne sufiksima. Značenje sufiksa -ina 'meso, koža ili krzno

životinje' talijanski jezik izražava imenicama carne, pelle i pelo, a nema mogućnosti da ta značenja izražava sufiksima. Značenje sufiksa -ina 'drvo za građu, drvo za gorivo' talijanski jezik ne može izraziti sufiksom, nego imenicom legno. Značenje sufiksa -ica 'isprava, obrazac, potvrda' izražava se u talijanskom jeziku najčešće imenicama documento, certificato i modulo, te imenicama lettera, foglio i atto, a značenja sufiksa -ica 'rakija' i 'zgrada, prostorija' izražavaju se imenicama acquavite, te aula, sala, casa i fabbricato. Mjesne imenice tvorene sufiksima -ište i -lište često nemaju ekvivalentnu izvedenicu u talijanskom jeziku i dok naš jezik s lakoćom tvori izvedenice sufiksima -ište i -lište, u prevođenju tih izvedenica na talijanski jezik značenje sadržano u sufiksima izražava se uglavnom imenicama campo, luogo, terreno, alloggio, ricovero i stabilimento.

BIBLIOGRAFIJA

Babić S.

- 1972. Izvedenice sufiksom -ica od imenskih osnova, *Jezik XIX*, Zagreb, str. 109—123.
- 1973. Tvorba imenica sa završetkom -ica i -ice, *Radovi za slavensku filologiju* 13, Zagreb, str. 37—60.
- 1974. Tvorba mjesnih imenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, god. II, knj. 2, Zagreb, str. 151—170.
- 1975. Suvremeni problemi tvorbe riječi, *Jezik XXIII*, Zagreb, str. 41—47.
- 1978. Granica između tvorbenih i netvorbenih (motiviranih i nemotiviranih) riječi, *Prilozi VIII. međunarodni slavistički kongres*, HFD, Zagreb, str. 7—14.
- 1980. Tvorba imenica sufiksima na -stvo, *Filologija* 9, Zagreb, str. 157—169.
- 1981. Tvorba imenica sufiksima na -ina, *Rad*, knjiga 388, JAZU, Zagreb, str. 313—335.
- 1986. Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, Zagreb, JAZU.

Barić et alii

- 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb.

Brabec I. — Hraste M. — Živković S.

- 1963. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, V. izdanje, Zagreb.

Dardano M.

- 1978. *La formazione delle parola nell' italiano di oggi*, Roma.

Deanović M. — Jernej J.

- 1982. *Hrvatsko ili srpsko-talijanski rječnik*, Zagreb.
- 1984. *Talijansko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb.

Filipović R.

- 1971. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb.

Garzanti (editore)

- 1967. *Dizionario Garzanti della lingua italiana*, Milano.

Matešić J.

- 1965—1967. *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden.

Težak S. — Babić S.

- 1966. *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb.

Zingarelli, N.

1970. Vocabolario della lingua italiana, Bologna.

- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, I—VI, Matica srpska — Matica hrvatska, Novi Sad — Zagreb, 1967—1976.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, Matica hrvatska — Matica srpska, I—II, Zagreb — Novi Sad, 1967.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, I—XXIII, Zagreb, 1880—1976.

Riassunto

ALCUNE FORMAZIONI SUFFISSALI SERBOCROATE E I LORO EQUIVALENTI IN ITALIANO

Questo lavoro tratta alcune formazioni suffissali nominali tipiche del serbo-croato comparandole con le formazioni equivalenti italiane e cerca di mostrare come l'italiano esprime i rispettivi suffissi e i loro significati. I nomi di animali esprimenti le loro caratteristiche fisiche si formano con vari suffissi, mentre in italiano tali caratteristiche non si possono esprimere per mezzo dei suffissi (bijelac — cavallo bianco). L'italiano non può esprimere mediante i suffissi i significati del suffisso -ača, ma si serve dei nomi bastone, verga e acquavite. L'italiano non esprime per mezzo dei suffissi neppure i significati del suffisso -ina, ma usa i nomi carne, pelle, pelo, grasso e legno. I significati del suffisso -ica si traducono in italiano con i nomi documento, certificato, modulo, lettera, foglio, atto, acquavite, aula, sala, casa e edificio e non mediante i suffissi. I nomi di luogo formati mediante i suffissi -ište e -lište molto spesso non si possono tradurre in italiano con i nomi derivati e il significato di questi suffissi si esprime con i nomi campo, luogo, terreno, alloggio, ricovero e stabilimento.